
ԿՆՈՋ ԿԵՐՊԱՐԸ ՌԵԶԱ ԱՐՔԱՍԻԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

ՀԱՄԻԴ ՌԵԶԱ ՇԱՐԲԱՖՅԱՆ

Լուսնային օրացույցի 966 թվականին Ալի Ասդար Քաշանին, որպես ականավոր գեղանկարիչ, Սեֆյան կառավարության կողմից ուղարկվեց Մաշ-հադ՝ ծառայելու Շահ Թահմասեբի եղբոր՝ Իբրահիմ Միրզայի արքունիքում: 970 թվականին Մաշհադում նա մի որդի ունեցավ, որին անվանեց Ռեզա: Ռեզան մանուկ հասակից հոր և արքունիքում ծառայող մյուս վարպետների, հատկապես Շեյխ Մոհամմադի կողքին սովորել է նկարել: 982 թվականին հոր ուղեկցությամբ տեղափոխվել է Ղազվին՝ Շահ Իսմայիլ Երկրորդի արքունիք: Ղազվինում նա աշխատեց Սադեդի Բեյգ Աֆշարի վերահսկողության ներքո և 996 թվականին գաղթեց Սպահան, որպեսզի աշխատանքի անցնի Շահ Աբաս Առաջինի պալատում: Սպահան քաղաքը, որ Շահ Աբաս Առաջինի կողմից մեծ ուշադրության էր արժանանում, Ռեզայի գեղանկարչական ուրույն ոճն ու մեթոդները կատարելության հասցնելու լավագույն վայրն էր¹:

Սպահանում, որը գեղարվեստի տեսանկյունից ժամանակի ամենամեծ և զարգացած քաղաքներից մեկն էր, Ռեզան ծանոթացավ տարբեր մշակույթնե-

¹ Նկարչի մասին տե՛ս **Ածանդ Յաղուբ**, Գեղանկարչության Սպահանի ուղղությունը, Թեհրան, «Արվեստի ակադեմիայի» հրատարակչություն, 2006: **Բրանդ Բարբարա**, Իսլամական արվեստ, թարգ.՝ Մահնազ Շայեսթեֆար, Թեհրան, «Իսլամական արվեստի ուսումնասիրությունների կենտրոնի» հրատարակչություն», 2004: **Բուրկիարտ Տիտուս**, Իսլամական արվեստի հիմունքներ, թարգ.՝ Ամիր Նասրի, Թեհրան, «Հադիդաթ» հրատարակչություն, 2007: **Բինյուն Լորենս**, Իրանական գեղանկարչություն, թարգ.՝ Արաբալի Շարվե, Թեհրան, «Շաբահանգ» հրատարակչություն, 1995: **Փրայս Քրիստիան**, Իսլամական արվեստի պատմություն, «Նաշրե քեթաբ» հրատարակչություն, 2001: **Ռայս Դեյվիդ Թալբոթ**, Իսլամական արվեստ, գիտական հրատարակչություն, 1997: **Աքաշե Սերվաթ**, Իսլամական գեղանկարչություն, թարգ. Ղոլամոնեզա Թահամի, Թեհրան, 2001: **Քյանբայ Շիլա**, Սեֆյան արվեստն ու ճարտարապետությունը, 2008: **Հիլենբրանդ Ռոբերտ**, Սեֆյան շրջանի Իրանի պատմությունը, թարգ. Յաղուբ Արժանդ, Թեհրան, «Ջամի» հրատարակչություն, 2001 և այլն:

րի և գեղանկարչական մոտեցումների հետ, որոնցից ամենատարածվածը խոհափիլիսոփայական միստիկական գեղանկարչությունն էր: Այդ ծանոթությունը մեծ ազդեցություն ունեցավ նրա հետագա ստեղծագործական կյանքի վրա:

Որոշ ժամանակ հետո սպանվեց նրա մոտ ընկերը՝ Միրեմադ Խոշնեվիսը, ինչի հետևանքով Ռեզան մոտ մեկ տասնամյակ հեռացավ արքունիքից: Հիջրայի 1038 թվականին Շահ Աբաս Առաջինի մահվանից հետո Ռեզա Աբբասին վերադարձավ սեֆյան արքունիք և արքունական պատվերների հետ մեկտեղ սկսեց ստեղծագործել նաև իր սիրած թեմաներով: Նա իր մահկանացուն կնքեց 1044 թվականին:

Իրականում Ռեզայի համար գեղանկարչությունը արքունական պատվերներից և թագավորական նախասիրություններից շատ ավելի վեր էր, և նա առաջին արվեստագետն էր, ով իր ստեղծագործություններում պատկերեց հասարակության ստորին խավերի ներկայացուցիչներին՝ փոխելով գեղանկարչության զուտ արքունական պատվերների մենաշնորհային կարգավիճակը: Ռեզա Աբբասի ջանքերով հիմնադրվեց գեղանկարչության սպահանյան ուղղությունը, որը տարածվեց նրա աշակերտների միջոցով: Նա հակված էր դեպի շրջակա իրականությունն ու իրանական ձևավորման մեթոդների պահպանումը: Դրա հետ մեկտեղ սկսեց պատկերել առանձին դեմքեր և դիմանկարներ: Նրա գեղանկարչական ոճն արտացոլում էր նախկին վարպետների ստեղծագործական ազդեցությունը, սակայն արվեստագետը նրանց նվիրյալը չէր: Իրենից առաջ ստեղծագործող արվեստագետների համեմատությամբ, իր նախասիրությունների իրագործման հարցում, Ռեզան ավելի ազատ և անկաշկանդ էր գործում՝ ինքնուրույն որոշելով իր ստեղծագործությունների ուղղվածությունը: Պատվիրատուներին գոհացնելուց բացի նա աշխատում էր գոհացնել ինքն իրեն: Որպես գեղանկարչության սպահանյան ուղղության հիմնադիր և Իրանի ավանդական գեղանկարչության մեծագույն վարպետներից մեկը նա օժտված էր նորարարության և նորի ընկալմամբ: Ռեզան այն արվեստագետներից էր, որ համարձակություն ունեցավ իր կյանքում և գործունեության ոլորտում անկախ ապրել ու գործել:

Գեղանկարչության Սպահանի ուղղությունը, հատկապես Ռեզա Աբբասի գեղանկարչությունը, կարելի է համարել հումանիստական արվեստ, որում

նա ձգտում է պատկերել մարդկանց կատարյալ գեղեցկությունը, իսկ այդ ձգտումը իրանական հումանիզմի արտացոլումն է. մարդը համարվում է ամենակատարյալ ու վեհ էակ, որի գեղեցկությունը աստվածային գեղեցկության արտացոլումն է:

Ռեզա Աբբասիի կարևորագույն քայլը, որով նա առանձնանում է Իրանի գեղանկարչության պատմության մյուս բոլոր ականավոր գեղանկարիչներից, կնոջ կերպարի առանձնակի ընդգծումն ու պատկերումն է: Կանայք ականաբացակայել կամ երկրորդական պլան են մղվել ոչ միայն գեղարվեստական ստեղծագործություններում, այլև Իրանի պատմության բոլոր հասարակական բարեփոխումների ընթացքում: Սպահանի ուղղության մեջ և Ռեզայի ստեղծագործություններում կինը հայտնվեց որպես տղամարդուց անկախ և առանձին ներկայացուցիչ: Ռեզա Աբբասին կնոջը որպես երկրորդական սեռի ներկայացուցիչ չէր ընկալում: Նրա կողմից կնոջ դեմքի և մարմնի պատկերումը, որ օժտված էր առանձնակի ինքնությամբ և հրաշալի գեղեցկությամբ, ժամանակի բարեբերին հակառակ, նշանակում էր որոշակի կաղապարների փլուզում: Կանայք, որոնք առօրյա կյանքում և մարդկանց համոզմամբ երկրորդական դեր ունեին, Ռեզայի համարձակության շնորհիվ գեղարվեստական ստեղծագործություններում որոշակի դեր ստանձնեցին:

Ռեզայի պատկերած կանանց գեղանկարները տարբերվում էին դրանից առաջ պատկերված կանանց կերպարներից: Գեղանկարչության սեյսմոլոգիան, իլիսանի, հարաթ և թավրիզի ուղղություններին պատկանող գեղանկարներում կանայք պատկերվում էին որպես երկրորդական կերպարներ: Սակայն Ռեզա Աբբասիի կանայք բոլորովին այլ էին: Նրա ստեղծագործություններում կանայք երբեմն պատկերված են փողոցներում և շուկաներում: Արտաքին հարդարանքի տեսանկյունից նրանք նկարված են վերնաշապիկներով և առանց արտահագուստի, գլխաշորի և հնարավորինս համեստ հանդերձանքով: Ռեզա Աբբասիի երկերում կանայք հիմնականում զբաղված են զուտ կանացի գործերով, կարծես կտավի միակ հերոսները հենց նրանք են: Մնացած ուղղություններին պատկանող կտավներում կանայք հանդես են գալիս որպես եփ ու թուփով, կար ու ձևով զբաղվող սպասավորներ կամ պատուհանների և դռների հետևում որևէ լուրի կամ տեղեկության սպասող անհանգիստ դեմքերով, աշխա-

տում են ինչ-որ կերպ հետաքրքիր դարձնել իրենց ծանր ու անփոփոխ առօրյան: Նրանք տղամարդկանց ծառայելուց և հետաքրքրասիրությունից բացի կարծես որևէ այլ դեր չունեն:

Իրականում Ռեզա Աբբասին ոչ միայն ուշադրության արժանացրեց կանանց դերն ու արժեքը, այլև կարողացավ ճեղքել ավանդույթը և պատկերել ինքնավստահ կանանց կերպարներ, որոնք պատմության լրացում կամ հավելում չեն: Նրանք թվում են հպարտ ու ինքնավստահ և որպես խորհրդանիշ բավականին համարձակ են ներկայանում դիտողին:

Ռեզայի կտավներում կանանց հանդեպ նմանատիպ ապակառուցողության իրականացման հիմնական գործոններից մեկը Սեֆյան շրջանի հասարակության մեջ միստիկական և խոհափիլիսոփայական մշակույթի տարածումն էր, որը ազդել է նաև Ռեզայի վրա՝ ավելի շատ ազատություն տալով նրա գործողություններին: Հենց այդ փաստն էլ նրան հանել էր կրոնական հաստատուն կաղապարներից: Մյուս կողմից՝ նա հայտնվել է Սեֆյան շրջանում Իրանում բավական տարածված արևմտյան կապերի ազդեցության տակ, ինչի հետևանքով ձևավորվել է բաց հասարակություն, որը նպաստել է ապակառուցողականությանը:

Գուցե Ռեզա Աբբասիի կողմից կանանց պատկերման ավանդույթների բեկանման կարևորագույն գործոնը նրա հոգեկան խճճվածությունն ու ներքին ազատությունն են: Նա կյանքի ընթացքում բազմաթիվ անգամներ ցույց տվեց, որ երբ ներքին համոզմունքները բախվում են հասարակական ավանդույթներին, նա նախընտրում է իր համոզմունքներն ու պատկերում է իր պատկերացումները:

Իրանի հասարակական փոփոխությունների պատմությունն ուսումնասիրող մասնագետները եկել են այն համոզմունքին, որ, անկասկած, Ռեզա Աբբասին այն անհատականություններից է, որոնք անգնահատելի ավանդ ունեն Իրանի պատմության մեջ արվեստի բնագավառում կանանց կերպարի և դերի կարևորման հարցում և կարողացել է իր կտավներում հիմնական առանցք հանդիսացող կանանց խնդրին անդրադառնալով՝ մեծ դեր խաղալ կանանց դերի և կարևորության վերականգնման գործում՝ այդ խնդիրը դարձնելով նաև հանրության ուշադրության առարկան:

Եթե արվեստագետ լինելու չափանիշը հասարակական պարտավորությունների ստանձնումն ու հասարակությունը դեպի առաջընթաց տանող ուղուն հետևելն է, անկասկած, Ռեզա Աբբասիին պետք է համարել մեծ արվեստագետ, որը կարողացավ գեղանկարչության Սպահանի ուղղության հիմնադրամաբ ու տարածմամբ Իրանի արվեստի պատմության մեջ թողնել անհերքելի ազդեցություն: Մի կողմից՝ դիմանկարների պատկերման նրա փորձերը պատճառ դարձան, որ իրանական գեղանկարչությունը, որպես արվեստի տեսակ, յուրահատուկ և անկախ ինքնություն ստանա և դուրս գա գրականության քողի տակից, քանի որ Ռեզա Աբբասիից առաջ գեղանկարչությունը ծառայում էր որպես գրականությունն ու գրքերը համալրող արվեստի դրսևորում: Նա կարողացավ ստեղծել անկախ և առանձին թղթերի ու կտավների վրա պատկերված ստեղծագործության նմուշներ, որոնք այլևս կախված չէին գրքերի բովանդակությունից: Մյուս կողմից՝ կարելի է նրա ձևավորումների և դրանց ճշգրիտ և ուղիղ գծերի կիրառումն ուսումնասիրելիս նշել, որ Ռեզա Աբբասին հանդիսանում է նաև իրանական գրաֆիկական արվեստի հիմնադիրը:

Ռեզա Աբբասիի կարևորագույն քայլերից էր նաև գեղանկարչական թեմաներն արքունական պատվերների և թեմատիկայի սահմանափակումներից դուրս բերելը: Նա սկսեց պատկերել փողոցներում ու շուկաներում ապրող մարդկանց կյանքի և կենցաղի դրվագները: Իհարկե, այդ քայլն այնքան էլ դուր չեկավ պալատականներին և արքունիքին: Երիտասարդների, սովորական մարդկանց, դերվիշների և դեմքերի պատկերումը իրանական գեղարվեստի ոլորտում յուրովի հասարակական փոփոխություն էր: Հիմնվելով որոշակի իրատեսության կամ ռեալիզմի վրա՝ նա գեղանկարներում նախընտրում էր հասարակական տարբեր խավերին վերաբերվող թեմաներ:

Բոլոր այդ նորարարություններով հանդերձ, անկասկած, Ռեզա Աբբասիի կարևորագույն քայլը, որ Իրանի գեղանկարչության պատմության մեջ աննախադեպ էր, իր կտավներում կանանց կերպարի կարևորումն էր: Ուշադրություն հասարակական այն խմբի հանդեպ, որը Իրանի պատմության բոլոր հասարակական ոլորտներում և զարգացումներում մղվել է երկրորդ պլան և երբեք չի ընկալվել այնպիսին, ինչպիսին տղամարդն է: Իրանի պատմության և դրա ընթացքում կնոջ ցավալի վիճակի ուսումնասիրումը վկայում է Ռեզա Աբ-

բասիի քայլերի վեհությունը: Այնպիսի մի ժամանակաշրջանում, երբ հասարակական ճնշումները մի կողմից, իսկ մյուս կողմից՝ կրոնական հավատալիքները նպաստում էին կանանց իրավունքների սահմանափակմանը, Ռեզա Աբբասին ազատամտորեն կարևորեց կանանց, և նրա ստեղծագործություններից շատերի հիմնական թեման դարձավ կինը:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Այս հոդվածում աշխատել ենք անդրադառնալ Ռեզա Աբբասիի ստեղծագործական կյանքին և նրա կողմից կիրառվող ոճերին՝ որպես վերջին շրջանի տաղանդավոր իրանցի արվեստագետներից մեկի և Սպահանյան նկարչական դպրոցի հիմնադրի: Ուսումնասիրվել է նաև նրա դերը Իրանի գեղանկարչության պատմության զարգացման գործում: Զարգացումներ, որոնք Ռեզա Աբբասիի կենդանության օրոք բազմաթիվ թշնամիներ ունեին: Որպես հիմնական թեմա ուսումնասիրվել և վերլուծության է ենթարկվել Ռեզա Աբբասիի ապակառուցողականությունը, որով նա մեծ ուշադրության էր արժանացնում կնոջ կերպարը՝ այն դարձնելով առանցքային: Բոլոր այդ նորարարություններով հանդերձ, անկասկած, Ռեզա Աբբասիի կարևորագույն քայլը, որ Իրանի գեղանկարչության պատմության մեջ աննախադեպ էր, իր կտավներում կանանց կերպարի կարևորումն էր: Ուշադրություն հասարակական այն խմբի հանդեպ, որը Իրանի պատմության բոլոր հասարակական ոլորտներում և զարգացումներում մղվել է երկրորդ պլան և երբեք չի ընկալվել այնպիսին, ինչպիսին տղամարդն է:

Բանալի բաներ - Ռեզա Աբբասի, ոճ, նկարչական դպրոց, կին:

ОБРАЗ ЖЕНЩИНЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ РЕЗА АББАСИ

ГАМИД РЕЗА ШАРБАФЯН

В этой статье мы попытались обратиться к творческой жизни Реза Аббаси – одного из талантливых иранских художников последних времен и основателя Исфаганской рисовальной школы. Также изучалась его роль в развитии истории иранской живописи. Это прогресс, который поднял много врагов при жизни Реза Аббаси. В качестве основного предмета изучения была изучена и проанализирована неконструктивность Реза Аббаси, с помощью которой он подчеркнул изображение женщины, как

ключевой части искусства. Среди всех этих инноваций наиболее важным шагом Реза Аббаси, который является беспрецедентным в истории иранской живописи, было, конечно, акцентирование образа женщины в своих полотнах. Никакого внимания никогда не уделялось социальной группе, которая на протяжении истории Ирана всегда была на фоне всех общественных мест и прогрессов, и мужчина никогда не воспринимался как таковой.

Ключевые слова – Реза Аббаси, стиль, рисовальная школа, женщина.

A WOMAN'S IMAGE IN REZA ABBASI'S WORKS

Hamid Reza SHARBAFYAN

This article refers to Reza Abbasi's creative life and styles. He is one of the leading Persian artists and the founder of the Isfahan Miniature School. His role in developing the Persian history of painting is also studied. Abbasi's innovations in his days brought about many enemies to him.

The main theme of study and analysis is Abbasi's deconstruction through which the image of women gained great attention and became the pivot of his art. For all his innovations, Abbasi's step of utmost importance, unprecedented in the history of Iranian painting was surely the accentuation of female images.

To accentuate a group, which throughout Iranian history in all social spheres and developments has been put at a disadvantage and never been acknowledged as much as males have been.

Key words - Reza Abbasi, style, art school, woman.